

Socialna inteligentnost, empatija in agresivno vedenje: je stereotipna predstava agresivnega človeka kot socialno nekompetentnega zavajajoča?

*Marina Vidmar in Andreja Avsec**

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za psihologijo

Povzetek: V pričujoči raziskavi smo na 187 dijakih 3. in 4. letnika gimnazije (86 deklet in 101 fant) preučevali, v kolikšni meri različni vidiki socialne inteligentnosti prispevajo k posredni in neposredni agresivnosti ter v kolikšni meri empatija lahko deluje kot zaviralec agresivnosti. Agresivnost smo ocenjevali z vprašalnikom AQ (fizična agresivnost) in IAS-A (socialno izključevanje, zlobni humor in indukcija krivde), socialno inteligentnost z vprašalnikom TSIS (procesiranje socialnih informacij, socialne spretnosti in socialno zavedanje), empatijo pa s z vprašalnikom IRI (zavzemanje perspektive in empatična skrb). Rezultati so potrdili naša predvidevanja, da kognitivni vidik empatije deluje kot pomemben inhibitor tako direktnih kot indirektnih oblik agresivnosti. Sposobnost procesiranja socialnih informacij je bila pomembno pozitivno, socialno zavedanje pa pomembno negativno povezana s posredno agresivnostjo, kar nakazuje, da povezave različnih vidikov socialne inteligentnosti z agresivnostjo niso enoznačne. Socialno visoko inteligentne osebe, ki nimajo težnje po vživljanju v perspektivo drugega, torej lahko zlorabljajo svoje sposobnosti (predvsem sposobnost procesiranja socialnih informacij) za bolj prikrito in zato družbeno manj sankcionirano agresivno vedenje, ki pa vseeno destruktivno deluje na medosebne odnose.

Key words: agresivnost, socialna inteligentnost, empatija, pozna adolescenca

Social intelligence, empathy, and aggressive behavior: Is a stereotype of aggressive individual as socially incompetent inaccurate?

*Marina Vidmar and Andreja Avsec**

University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Psychology

Abstract: In the present research, which was carried out on 187 high school students (86 girls and 101 boys), we examined to what extent different aspects of social intelligence contribute to indirect and direct aggression and to what extent empathy can act as a mitigator of aggression. We used The Aggression Questionnaire to measure physical aggression, IAS-A (which includes Social Exclusion, Use of Malicious Humour and Guilt Induction sub-scales) to measure indirect aggression, TSIS (which includes Social Information Processing, Social Skills and Social Awareness sub-scales) to

*Naslov/Address: Andreja Avsec, Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta UL, Aškerčeva 2, Ljubljana, Slovenija, e-mail: andreja.avsec@psiha.net

measure social intelligence and IRI (Perspective Taking and Empathic Concern sub-scales). The results confirmed our expectations that the cognitive aspect of empathy acts as an inhibitor of both direct and indirect aggression. The relationship between the ability of processing social information and indirect aggression was positive, whereas the relationship between social awareness and indirect aggression was negative, which shows that the relationships between various aspects of social intelligence and aggression are complex. People who have a high degree of social intelligence but do not have the tendency to take the other's perspective can use their abilities (especially social information processing) to perform less evident and less prosecuted forms of aggressive behaviour which still have deleterious effects on interpersonal relationships.

Ključne besede: aggression, social intelligence, empathy, late adolescence

CC = 3120

Uvod

V stereotipnih predstavah, v preteklosti pa tudi v psiholoških opisih in študijah, je agresiven človek večinoma predstavljen kot socialno nespreten – nesposoben mirnega reševanja konfliktov. Toda ali so te predstave utemeljene in ali jih lahko apliciramo na vse pojavne oblike agresivnosti? To je vprašanje, s katerim se ukvarja pričujoča študija.

Ljudje se razlikujemo med seboj v stopnji uspešnosti v socialnih situacijah, kar bi lahko označili kot socialno inteligentnost (Silvera, Martinussen in Dahl, 2001). Silvera idr. (2001) so na podlagi prostih opisov oblikovali lestvico socialne inteligentnosti s tremi področji. Prvo področje se nanaša na procesiranje socialnih informacij, na sposobnost posameznika, da razume in zato tudi predvideva misli, čustva, želje in vedenje ter odzive drugih ljudi v socialnem kontekstu. Drugo področje se nanaša na medosebne spretnosti, torej na veščine, ki omogočajo posamezniku, da se dobro znajde med ljudmi, tudi nepoznanimi. Gre za bolj vedenjsko komponento socialne inteligentnosti. Tretje področje pa se nanaša na socialno zavedanje. Vključuje vedenja, ki odražajo posameznikovo razumevanje vedenja drugih in sposobnost predvidevanja odzivov drugih na njegovo vedenje.

Do nedavnega so se psihološke študije agresivnosti osredotočale predvsem na neposredno agresivnost (fizično in besedno) in njeno povezanost s socialno inteligentnostjo. Raziskave tako ugotavljajo, da imajo bolj agresivni otroci primanjkljaje na področju strategij reševanja socialnih problemov (Pakaslahti, Asplund-Peltola, Keltikangas-Järvinen, 1996; Rubin, Bream in Rose-Krasnor, 1991), neustrezno razvite nekatere socialno-kognitivne strukture, npr. normativna prepričanja (Huesmann in Guerra, 1992) in moralno kognicijo (Guerra, Nucci in Huesmann, 1994), oz. je zanje značilno pomanjkanje socialne kompetentnosti (Rubin idr., 1991). Raziskave tudi kažejo, da otroci z vedenji pozunanjenja (agresivnost, uporništvost, neubogljivost ...) pogosto narobe interpretirajo dejanja drugih otrok in imajo primanjkljaje na področju empatije, zato pogosteje izbirajo agresivne kot prosocialne oblike reševanja socialnih problemov (Asarnow in Callan, 1985; Perry, Perry in Rasmussen, 1986).

V nasprotju z neposredno agresivnostjo pa se za posredne oblike agresivnosti predvideva določena stopnja socialne inteligentnosti, zato ne moremo trditi, da je posredno agresiven posameznik socialno nespreten (Kaukiainen, Björkqvist, Österman, Lagerspetz, Salmivalli, Rothberg in Ahlbom, 1999). Björkqvist, Österman in Kaukiainen (1992) so podali opredelitev posredne agresivnosti kot obliko socialne manipulacije, ko agresor manipulira z drugimi, da napadejo žrtev, ali z drugimi sredstvi uporablja socialne strukture zato, da prizadene žrtev, ne da bi bil osebno vpleten. Indirektni načini agresivnosti se kažejo skozi opravljanje in blatenje žrtve, pripovedovanje grdih in lažnih zgodb o njej, v prijateljevanju z nekom zato, da s tem prizadenemo žrtev, ali iz maščevanja. (Björkqvist, Lagerspetz in Kaukiainen, 1992), in očitno zahtevajo visoko stopnjo socialne kognicije (Garandeau in Cillessen, 2006).

Forrest, Eatough in Shevlin (2005) so pri razvoju lestvice indirektna agresivnosti za odrasle izhajali iz te definicije in odkrili trifaktorsko strukturo. Prvi faktor vključuje v glavnem vedenja, pri katerih gre za uporabo humorja, da bi prizadeli žrtev (npr. uporabo sarkazma za žaljenje žrtve, namerno sramotenje, izvajanje šal na račun žrtve ...). Drugi faktor vključuje vedenja, ki pomenijo socialno izključevanje žrtve (npr. prikrivanje informacij, izključevanje žrtve iz (skupnih) aktivnosti, ščuvanje drugih ljudi proti žrtvi). Tretji faktor zajema vedenja, ki predstavljajo namerno povzročanje občutkov krivde pri žrtvi, npr. čustveno izsiljevanje, izvajanje pretiranih pritiskov).

Čeprav so bile socialno-kognitivne sposobnosti tradicionalno obravnavane kot napovedniki dobre socialne prilagojenosti, lahko socialno inteligentnost obravnavamo kot nevtralno orodje, ki ga lahko uporabljamo tako za prosocialne kot antisocialne namene (Björkqvist, Österman in Kaukiainen, 2000). Garandeau in Cillessen (2006) npr. poročata, da nista našla povezav med neposredno agresivnostjo in socialno inteligentnostjo, med posredno agresivnostjo in socialno inteligentnostjo pa so se pokazale pomembne pozitivne povezave. Preučevala sta značilnosti šolskih nasilnežev (*angl.* bullies) in vrstniških skupin, katerim ti pripadajo. Svojo skupino so nasilneži uporabljali kot sredstvo za doseg cilja, kar nedvomno zahteva določene socialno-kognitivne sposobnosti samega vodje, kot je npr. dobro poznavanje delovanja skupine. Socialna inteligentnost nasilnežev se kaže tudi v sposobnosti izbire primerne žrtve, kar je pogojeno z razumevanjem misli in mišljenja drugih ljudi ter predvidevanjem vedenja drugih.

Vlogo socialnih spretnosti pri agresivnem vedenju dobro razlaga razvojni model agresivnosti (Björkqvist, Lagerspetz in Kaukiainen, 1992), po katerem naj bi se različne oblike agresivnega vedenja pojavljale v naslednjem zaporedju: neposredna fizična agresivnost – neposredna besedna agresivnost - posredna agresivnost. Slednjo povezujejo s socialno manipulacijo, pri kateri je ciljna oseba napadena posredno, tako da storilec ni mogoče prepoznati, s čimer se le-ta zaščiti pred protinapadom. Pri otrocih je zaradi pomanjkanja besednih spretnosti agresivnost v glavnem fizična (Kaukiainen, Björkqvist, Österman in Lagerspetz, 1996). Ko se razvijejo besedne spretnosti, jih ne uporabljajo le za miroljubno komunikacijo, ampak tudi v agresivne namene. Razvoj socialne inteligentnosti omogoča uporabo še bolj prikritih strategij agresivnosti - posredno agresivnost.

Ker se smer agresivnosti najbolj intenzivno spreminja v času otroštva in mladostništva, je večina raziskav narejena prav na tej populaciji. Študija na osnovnošolcih podpira opisani model povezanosti socialnih spretnosti z vrsto agresivnega vedenja (Kaukiainen idr., 1996). Socialna inteligentnost je bila povezana z uporabo posredne agresivnosti, empatija pa je napovedovala manjšo fizično agresivnost, vendar le v starejših starostnih skupinah z bolj razvito socialno inteligentnostjo. Podobno Kaukiainen (2002) poroča o pozitivni povezanosti socialne inteligentnosti s posredno agresivnostjo in nepomembni povezanosti z neposredno agresivnostjo pri mladostnikih, starih od 10 do 14 let.

Andreou (2006) je na učencih od četrtega do šestega razreda ugotovila, da je odnosna agresivnost pomembno pozitivno povezana s procesiranjem socialnih informacij (eden od kognitivnih vidikov socialne inteligentnosti), vendar le pri deklicah. Kognitivni vidiki socialne inteligentnosti so bili dobri napovedniki odnosne agresivnosti, instrumentalni vidik socialne inteligentnosti – socialne spretnosti - pa je bil povezan z neposredno agresivnostjo, tj. neposredna agresivnost je bila povezana s spomanjkanjem socialnih spretnosti. Kaukiainen idr. (1999) so raziskovali povezave med socialno inteligentnostjo, empatijo in tremi tipi agresivnega vedenja (fizično, verbalno in indirektno) v starostnih skupinah 10, 12 in 14 let. Posredna agresivnost je pomembno pozitivno korelirala s socialno inteligentnostjo v vseh starostnih skupinah, empatija pa pomembno negativno z vsemi oblikami agresivnosti razen s posredno agresivnostjo pri 12-letnikih. Björkqvist, Lagerspetz in Kaukiainen (1992) so podobno ugotovili, da se s starostjo pri adolescentih indirektna agresivnost stopnjuje, še posebej pri dekletih. Tudi pri fantih se povprečen nivo direktne agresivnosti v pozni adolescenci zniža, zamenjata pa jo večinoma besedna in posredna agresivnost, kar je najverjetneje posledica povečanja socialne inteligentnosti. Moški oz. fantje so v povprečju bolj neposredno agresivni, za ženske oz. dekleta pa je bolj značilna posredna agresivnost (npr. Lagerspetz in Kaukiainen, 1992).

Socialna inteligentnost je prisotna tako v prosocialnem kot antisocialnem vedenju, pri čemer deluje empatija kot blažilec antisocialnega vedenja. Björkqvist in sodelavci (2000) so v raziskavo vključili 203 mladostnike, stare povprečno 12 let. Ko so s parcialno korelacijo odstranili vpliv empatije, so se korelacije med vsemi oblikami agresivnosti (fizično, besedno in indirektno) in socialno inteligentnostjo povečale, povezave med socialno inteligentnostjo in miroljubnim reševanjem konfliktov pa zmanjšale. Socialna inteligentnost je bila močnejše povezana z indirektno agresivnostjo kot z besedno in najšibkeje s fizično agresivnostjo. Bolj sofisticirane oblike agresivnosti torej zahtevajo več socialne inteligentnosti. Björkqvist, Österman, Kaukiainen in Lagerspetz (1999) so podobne povezave med empatijo socialno inteligentnostjo in različnimi oblikami agresivnosti odkrili tudi v medkulturni študiji na mladostnikih, starih 11 do 15 let. Carrasco, Barker, Tremblay in Vitaro (2006) so tudi ugotovili, da sta pri fantih (11-17 let) izmed Eysenckovih dimenzij (psihoticizem, ekstravertnost ter nevroticizem) najboljša napovednika fizične agresivnosti in vandalizma prav psihoticistični karakteristiki nizka empatija in visoka impulzivnost.

Inhibitorni vpliv empatije na agresivno vedenje lahko razložimo na dva načina (Davis, 1996). Po eni strani naj bi sposobnost zavzemanja perspektive drugih, zlasti v potencialno konfliktnih situacijah, vodila do večjega razumevanja in strpnosti do gledišča drugih ljudi in tako zmanjšala verjetnost agresivnih reakcij do drugih ljudi. Po drugi strani pa opazovanje žrtve povzroči v agresorju občutenje žrtvinih negativnih občutij. Da bi se znebil teh negativnih občutij, agresor ustavi ali vsaj omili svoje agresivno vedenje. Opazovanje žrtve lahko sproži v agresorju tudi emocionalni odziv v obliki empatične skrbi in posledično zmanjšanje agresivnega vedenja (Miller in Eisenberg, 1988).

Problem naše raziskave je bil preučiti, v kolikšni meri različni vidiki socialne inteligentnosti prispevajo k fizični in indirektni agresivnosti ter v kolikšni meri empatija lahko deluje kot zaviralec agresivnosti v srednjem mladostništvu. Predvidevamo, da bo empatija zmanjšala stopnjo agresivnega vedenja, tako neposrednega in posrednega. Predvidevamo tudi, da bo socialna inteligentnost pomembneje prispevala k varianci posredne agresivnosti kot fizične agresivnosti, saj uporaba posredne agresivnosti zahteva določene socialne spretnosti in kognitivne sposobnosti (o prepoznavanju čustev, namer, motivov drugih ljudi), kar ni potrebno pri neposredni agresivnosti. Predhodne raziskave (Kaukiainen idr., 1999) kažejo na pomembno povezanost med socialno inteligentnostjo in posredno agresivnostjo, vendar so bile raziskave izpeljane večinoma v obdobju zgodnjega mladostništva, nismo pa zasledili raziskav o povezanosti omenjenih spremenljivk v obdobju srednjega in poznega mladostništva. Ker med raziskovalci ni konsenza glede komponent socialne inteligentnosti, različni vprašalniki ocenjujejo različne vidike socialne inteligentnosti, še posebej, če so namenjeni različno starim udeležencem. Predhodne raziskave (npr. Kaukiainen idr., 1999; Björkqvist idr., 2000) so večinoma vključevale socialno inteligentnost kot enotno mero, mi pa predvidevamo, da različni vidiki socialne inteligentnosti različno prispevajo k pojasnjeni varianci posredne agresivnosti. Tisti vidiki, ki se nanašajo na zavedanje socialnih posledic našega vedenja, ne bi smeli biti povezani pozitivno z nobenim vidikom agresivnosti, saj gre za komponento, ki je zelo blizu empatiji in bi torej morala zavirati in ne spodbujati agresivno vedenje. Ker v slovenski znanstveni literaturi nismo zasledili tako natančnega proučevanja posredne agresivnosti in socialne inteligentnosti, smo morali za našo raziskavo prevesti v slovenski jezik vprašalnika posredne agresivnosti in socialne inteligentnosti.

Metoda

Udeleženci

Udeleženci raziskave so bili dijaki in dijakinje tretjega in četrtega letnika splošnih gimnazij. Vključili smo osem oddelkov iz treh različnih gimnazij. Celotno število udeležencev je bilo 187, od tega je bilo 86 deklet in 101 fant. Povprečna starost udeležencev je bila 17,69 let.

Pripomočki

Vprašalnik empatije IRI (Interpersonal Reactivity Index; Davis, 1980) sestavljajo štiri lestvice s po sedem postavkami. Lestvica *zavzemanje perspektive* ocenjuje tendenco po spontanem privzemanju psihološkega gledišča drugih ljudi in je najbolj kognitivna komponenta empatije; empatična skrb se nanaša na čustva sočutja in skrbi usmerjena na ljudi, ki so v stiski; *lestvica fantazije* meri tendenco posameznika, da se domišljijsko vživlja v čustva in dejanja literarnih, filmskih ... likov; *lestvica osebne prizadetosti* pa meri nase usmerjena čustva anksioznosti in nelagodja v napetih medosebnih situacijah. V naši raziskavi smo uporabili samo lestvici zavzemanje perspektive in empatična skrb. Posamezne postavke se ocenjujejo na 5-stopenjski lestvici od 0 – *sploh nisem tak* do 4 – *po vsem sem tak*. Na našem vzorcu je koeficient notranje konsistentnosti za lestvico zavzemanje perspektive ,67, za empatično skrb pa ,69.

Vprašalnik socialne inteligentnosti TSIS (Tromsø Social Intelligence Scale; Silvera, Martinussen, in Dahl, 2001). Vsebuje 21 postavk, kjer se udeleženci ocenjujejo na sedemstopenjski lestvici od 1 – *zelo slabo me opisuje* do 7 – *zelo dobro me opisuje*. Postavke so vključene v tri lestvice, vsaka od njih pa vsebuje sedem postavk. Podlestvici procesiranje socialnih informacij in socialno zavedanje pokrivata bolj kognitivne aspekte socialne inteligentnosti, lestvica socialne spretnosti pa vedenjske aspekte. Avtorji poročajo o dobrih merskih karakteristikah (Silvera idr., 2001). Pri prevodu vprašalnika sta sodelovali dve psihologinji, ki sta neodvisno prevedli vprašalnik v slovenski jezik, ter anglistka, ki je slovenski prevod prevedla nazaj v angleški jezik. Pri primerjavi vzratnega prevoda vprašalnika z originalnim vprašalnikom smo ugotovili dobro vsebinsko skladnost. Na našem vzorcu smo dobili naslednje α koeficiente notranje konsistentnosti: za lestvico procesiranje socialnih informacij ,80, za lestvico socialnih spretnosti ,78 in za lestvico socialno zavedanje ,66.

Vprašalnik agresivnosti AQ (The Aggression Questionnaire; Buss in Perry, 1992) meri individualne razlike v agresivnosti. Vprašalnik vsebuje 29 postavk, ki so vključene v štiri lestvice: fizična, besedno agresivnost, sovražnost in jeza. V našo raziskavo smo vključili samo lestvico fizične agresivnosti (devet postavk), ki zajema povzročanje poškodb in škodovanje drugim. Udeleženci morajo na petstopenjski lestvici oceniti, v kolikšni meri je vedenje, ki ga opisuje posamezna postavka, značilno zanje. Avtorji poročajo o dobrih merskih karakteristikah (Buss in Perry, 1992). Za lestvico fizične agresivnosti smo na našem vzorcu dobili α koeficient notranje konsistentnosti ,81.

Vprašalnik indirektna agresivnosti IAS-A (Indirect Aggression Scale Aggressor Version; Forrest, Eatough in Shevlin, 2005) vsebuje 25 postavk, ki sestavljajo tri lestvice: socialno izključevanje (deset postavk), uporaba sovražnega humorja (devet postavk) in vzbujanje krivde (šest postavk). Udeleženci morajo na petstopenjski lestvici oceniti kako pogosto so v zadnjih 12 mesecih uporabili navedena vedenja (1-*nikoli*, 2-*enkrat ali dvakrat*, 3-*včasih*, 4-*pogosto*, 5-*redno*). Avtorji poročajo o dobrih merskih karakteristikah (Forrest, Eatough in Shevlin, 2005). Pri prevodu vprašalnika sta sode-

lovali dve psihologinji, ki sta neodvisno prevedli vprašalnik v slovenski jezik, ter anglistka, ki je slovenski prevod prevedla nazaj v angleški jezik. Pri primerjavi vzratnega prevoda vprašalnika z originalnim vprašalnikom smo ugotovili dobro vsebinsko skladnost. Na našem vzorcu smo dobili naslednje α koeficiente notranje konsistentnosti: za lestvico socialno izključevanje ,71, za lestvico zlobni humor ,86 in za lestvico vzbujanje krivde ,65.

Postopek

Vprašalnike so dijaki izpolnjevali v času pouka v svojih učilnicah na gimnazijah. Sodelovanje je bilo prostovoljno. Dijakom je bila zagotovljena anonimnost.

Rezultati

V tabeli 1 so predstavljene osnovne statistike in razlike med spoloma pri vseh merjenih spremenljivkah. Statistično pomembne razlike med spoloma so se pokazale le pri eni obliki indirektna agresivnosti, in sicer pri zlobnem humorju, ki je bil bolj izražen pri fantih. Fantje so tudi poročali o statistično pomembno večji fizični agresivnosti. Statistično pomembne razlike v socialni inteligentnosti so se pokazale le na podlestvici procesiranje socialnih informacij, in sicer v korist deklet. Oba merjena vidika empatije (zavzemanje perspektive in empatična skrb) sta bila statistično pomembno bolj izražena pri dekletih.

Tabela 1. *Opisne statistike glede na spol in testiranje razlik med spoloma.*

	Fantje		Dekleta		t(df=1 82) p	
	M	SD	M	SD		
IAS-socialno izključevanje	16,1	3,8	15,8	4,3	0,57	,570
IAS-zlobni humor	22,4	6,0	19,4	5,7	3,49	,001
IAS-indukcija krivde	10,7	3,0	11,0	2,9	-0,63	,531
AQ-fizična agresivnost	24,6	7,0	20,2	5,9	4,60	,000
TSIS-procesiranje socialnih informacij	33,7	5,8	36,3	5,4	-3,13	,002
TSIS-socialne spretnosti	32,4	7,1	33,0	7,7	-0,53	,600
TSIS-socialno zavedanje	35,5	5,5	35,4	5,1	0,10	,918
IRI-zavzemanje perspektive	14,4	3,9	15,9	4,0	-2,60	,010
IRI-empatična skrb	15,1	3,7	19,3	3,3	-7,93	,000

V tabeli 2 so predstavljeni rezultati hierarhičnih regresijskih analiz treh posrednih oblik agresivnosti in fizične agresivnosti (metoda enter). V prvem koraku smo nadzorovali možen vpliv spola in starosti na posamezno obliko agresivnosti, v drugem koraku

smo dodali lestvici kognitivne in emocionalne komponente empatije kot napovednika, v tretjem pa tri vidike socialne inteligentnosti. Rezultati kažejo, da smo v regresijskih modelih vseh posrednih oblik agresivnosti kot tudi v modelu fizične agresivnosti dobili statistično pomembne koeficiente multiple korelacije.

Pri socialnem izključevanju kot posredni obliki agresivnosti izbrani napovedniki pojasnijo 12 % variance. Statistično pomembna napovednika sta zavzemanje perspektive in socialno zavedanje. Posamezniki z višjo izraženostjo zavzemanja perspektive in socialnega zavedanja redkeje uporabljajo socialno izključevanje kot obliko agresivnega vedenja.

Pri sovražnem humorju kot obliki posredne agresivnosti izbrani napovedniki skupaj pojasnijo skoraj 22 % variance. Statistično pomembni napovedniki so spol, empatična skrb, zavzemanje perspektive, procesiranje socialnih informacij in socialno zavedanje. Moški pogosteje uporabljajo sovražni humor, bolj empatični posamezniki in tisti z višjim socialnim zavedanjem redkeje uporabljajo sovražni humor, medtem ko posamezniki z višjo sposobnostjo procesiranja socialnih informacij pogosteje uporabljajo sovražni humor kot posredno obliko agresivnosti.

Pri vzbujanju krivde kot posredni obliki agresivnosti izbrani napovedniki skupaj pojasnijo okrog 14 % variance. Statistično pomembna napovednika sta samo dva vidika socialne inteligentnosti, in sicer posamezniki z višjim socialnim zavedanjem redkeje, posamezniki z višjim procesiranjem socialnih informacij pa pogosteje drugim vzbujajo krivdo.

Pri fizični agresivnosti vsi izbrani napovedniki pojasnjujejo 16 % variance. Med napovedniki fizične agresivnosti so bili statistično pomembni spol, empatična skrb in procesiranje socialnih informacij. Moški pogosteje uporabljajo fizično agresivnost, posamezniki, ki pogosteje zavzemajo perspektivo drugih redkeje uporabljajo fizično agresivnost, vendar pa posamezniki, ki so bolj spretni v predelavi socialnih informacij, pogosteje uporabljajo fizično agresivnost. Rezultati so deloma skladni z našimi pričakovanji, da empatija deloma ublaži agresivnost, vendar pa v nasprotju s pričakovanji vsi vidiki socialne inteligentnosti ne omogočajo oziroma ne povečujejo uporabe posredne agresivnosti.

Tabela 2. Regresijske analize štirih lestvic agresivnosti glede na spol, empatijo in socialno inteligentnost.

	Napovednik	β	t		ΔR^2	p
Socialno izključevanje						
1. korak	Spol	-,04	-0,57		,002	
2. korak	Spol	,07	0,88		,062	**
	IRI-zavzemanje perspektive	-,16	-2,04	*		
3. korak	IRI-empatična skrb	-,17	-1,89			
	Spol	,05	0,65		,052	**
	IRI-zavzemanje perspektive	-,18	-2,29	*		
	IRI-empatična skrb	-,17	-1,89			
	TSIS-predelava soc. informacij	,06	0,80			
	TSIS-socialne spretnosti	,14	1,77			
	TSIS-socialno zavedanje	-,21	-2,81	**		
Skupaj					,116	
Sovražni humor						
1. korak	Spol	-,25	-3,49	**	,063	**
2. korak	Spol	-,09	-1,16		,096	**
	IRI-zavzemanje perspektive	-,16	-2,13	*		
3. korak	IRI-empatična skrb	-,25	-2,99	**		
	Spol	-,13	-1,67		,061	**
	IRI-zavzemanje perspektive	-,20	-2,67	**		
	IRI-empatična skrb	-,26	-3,16	**		
	TSIS-predelava soc. informacij	,22	2,88	**		
	TSIS-socialne spretnosti	-,03	-0,43			
	TSIS-socialno zavedanje	-,18	-2,58	*		
Skupaj					,219	
Vzbujanje krivde						
1. korak	Spol	,05	0,63		,002	
2. korak	Spol	,07	0,80		,016	
	IRI-zavzemanje perspektive	-,13	-1,64			
3. korak	IRI-empatična skrb	,01	0,07			
	Spol	,01	0,21		,118	**
	IRI-zavzemanje perspektive	-,19	-2,42	*		
	IRI-empatična skrb	,01	0,07			
	TSIS-predelava soc. informacij	,25	3,08	**		
	TSIS-socialne spretnosti	,11	1,44			
	TSIS-socialno zavedanje	-,26	-3,60	**		
Skupaj					,136	
Fizična agresivnost						
1. korak	Spol	-,32	-4,60	**	,105	**
2. korak	Spol	-,30	-3,71		,022	
	**					
3. korak	IRI-zavzemanje perspektive	-,15	-2,01	*		
	IRI-empatična skrb	,01	0,12			
	Spol	-,34	-4,13	**	,033	**
	IRI-zavzemanje perspektive	-,20	-2,57	*		
	IRI-empatična skrb	,01	0,10			
	TSIS-predelava soc. informacij	,20	2,52	*		
	TSIS-socialne spretnosti	-,01	-0,16			
	TSIS-socialno zavedanje	-,01	-0,16			
Skupaj					,160	

* $p < ,05$. ** $p < ,01$.

Razprava

Rezultati naše raziskave so skladni s predhodnimi raziskavami in kažejo na negativno povezanost empatije z vsemi oblikami agresivnega vedenja. Socialna inteligentnost v odnosu do posredne agresivnosti ni enoten konstrukt, saj se določeni vidiki pozitivno, drugi pa negativno povezujejo s posrednimi oblikami agresivnosti.

Kognitivni vidik empatije (zavzemanje perspektive) je pomembno negativno povezan z dvema oblikama posredne agresivnosti (sovražni humor in socialno izključevanje) kot tudi s fizično agresivnostjo, čustveni vidik empatije (empatična skrb) pa je pomembno negativno povezan le s sovražnim humorjem kot obliko posredne agresivnosti. Pokazalo se je torej, da predvsem predstavljanje situacije z vidika druge osebe deluje kot inhibitor agresivnosti. Svoje rezultate lahko povežemo s predhodnimi ugotovitvami o pomembnosti empatije za zniževanje agresivnosti (Carrasco idr., 2006; Kaukiainen idr., 1996; Miller in Eisenberg, 1988). Zakaj se čustvena komponenta empatije (empatična skrb) ni negativno povezovala z vsemi merjenimi oblikami agresivnosti, je težko pojasniti. Iz regresijskih koeficientov lahko razberemo, da razlike med kognitivno in čustveno komponento empatije niso zelo velike, vendar pa so res koeficienti čustvene komponente empatije nižji in ne dosežejo statistične pomembnosti. Zanimivo je tudi, da vzbujanje krivde ni povezano z nobeno od komponent empatije. Morda je vzbujanje krivde zelo slabo prepoznana oblika agresivnosti oz. občutja krivde ne prepoznavamo kot občutje, ki bi ga ob življenju v druge želeli zmanjšati. Odnos empatije z različnimi oblikami agresivnosti torej ni povsem enoznačen, zato ne moremo trditi, da vsi vidiki empatije delujejo kot inhibitor agresivnega vedenja, kot bi intuitivno oz. stereotipno lahko domnevali.

Nadalje nas je zanimala povezanost socialne inteligentnosti s posredno agresivnostjo.

Predelava socialnih informacij kot vidik socialne inteligentnosti je pomemben pozitiven napovednik treh od štirih vrst agresivnosti, in sicer sovražnega humorja, vzbujanja krivde in fizične agresivnosti. Posamezniki torej, ki so bolj uspešni pri razumevanju socialnih situacij, pogosteje uporabljajo posredne pa tudi neposredne oblike agresivnosti. Rezultati potrjujejo naša pričakovanja, da je za posredno agresivnost potrebna določena stopnja socialne inteligentnosti.

Po drugi strani pa se je pokazalo, da je procesiranje socialnih informacij (vidik socialne inteligentnosti) pomemben pozitiven napovednik fizične agresivnosti, kar se ne sklada z večino predhodnih raziskav, ki kažejo, da se neposredna agresivnost ne povezuje oz. se negativno povezuje s socialno inteligentnostjo Garandea in Cillesen, 2006; Kaukiainen, 2002; Kaukiainen idr., 1999; Rubin idr., 1991). Po drugi strani pa so Björkqvist, idr. (2000) tako kot mi našli pomembno pozitivno povezavo med fizično agresivnostjo in socialno inteligentnostjo, a je bila ta povezava nižja kot povezave med indirektno in verbalno agresivnostjo ter socialno inteligentnostjo. Morda lahko te rezultate razložimo s pomenom socialne inteligentnosti za obvladovanje reakcij drugih na naše agresivno vedenje. Procesiranje socialnih informacij namreč lahko omogoča posamezniku, ki je fizično agresiven, da se lažje izogne negativnim reakcijam oz. kaznovanju zaradi svojega vedenja in s tem se lahko fizična agresivnost celo spodbuja.

Procesiranje socialnih informacij je pomemben pozitiven napovedovalec dveh oblik posredne agresivnosti, in sicer sovražnega humorja in vzbujanja krivde. To pomeni, da so za izvajanje teh oblik posredne agresivnosti potrebne sposobnosti predvidevanja čustvenih in vedenjskih reakcij drugih ljudi, njihovih misli in želja. Osebe, ki so uspešne pri vzbujanju občutkov krivde pri drugih (pri čustvenem in moralnem izsiljevanju, zlorabljanju odnosov z drugimi za doseganje svojih ciljev...), morajo biti večje v procesiranju socialnih informacij, saj je za tovrstno obliko agresivnosti pomembno dobro poznavanje drugih, njihovega čustvenega stanja, vrednot... Podobno velja tudi za osebe, ki uporabljajo sovražni humor. Naši rezultati torej nakazujejo, da so za izvajanje posrednih oblik agresivnosti potrebni določeni vidiki socialne inteligentnosti. Svoje ugotovitve lahko povežemo z rezultati predhodnih raziskav (Björkqvist idr., 1999; Garandeau in Cillessen, 2006; Kaukiainen, 2002; Kaukiainen, Björkqvist, Österman, Lagerspetz in Niskanen, 1994; Kaukiainen idr., 1999), ki so prav tako pokazali pozitivno korelacijo med socialno inteligentnostjo in posredno agresivnostjo v različnih skupinah mladostnikov.

Vendar niso vse oblike posredne agresivnosti povezane s socialno inteligentnostjo, niti niso vsa področja socialne inteligentnosti pozitivni napovedniki posredne agresivnosti. Socialno izključevanje kot oblika posredne agresivnosti se ne povezuje z nobenim vidikom socialne inteligentnosti. Lahko rečemo, da je socialno izključevanje oblika posredne agresivnosti, ki jo je možno izvajati ne glede na socialne spretnosti, ker je manj zahtevna. Presenetljivo je, da socialne spretnosti kot instrumentalni vidik socialne inteligentnosti niso pomemben napovedovalec nobene od izbranih oblik agresivnosti, kar pomeni, da za uporabo fizične agresivnosti in oblik indirektna agresivnosti ta vidik socialne inteligentnosti ni relevanten.

Eden od vidikov socialne inteligentnosti, tj. socialno zavedanje, ki se nanaša na opažanje pozitivnih reakcij drugih na naše vedenje, razumevanje teh reakcij pa se je konsistentno pokazal kot pomemben negativen napovednik posrednih oblik agresivnosti. Torej če se posameznik zaveda in opaža reakcije drugih oseb na naše vedenje, bo v manjši meri uporabljal agresivne oblike vedenja, saj opaža, da so pač nezaželene. Iz tega lahko sklepamo, da povezave socialne inteligentnosti z posrednimi oblikami agresivnosti niso enoznačne in da so nekatere sposobnosti povezane z večjo uporabo posrednih oblik agresivnosti, nekatere pa zavirajo uporabo posredne agresivnosti.

Naši rezultati potrjujejo predhodne raziskave o negativni povezanosti empatije in agresivnosti. Povezanost socialne inteligentnosti z različnimi oblikami agresivnosti pa ni povsem enoznačna, saj se vsi vidiki socialne inteligentnosti ne povezujejo pozitivno s posredno agresivnostjo. Po eni strani je sposobnost procesiranja socialnih informacij pozitivno povezana s posredno agresivnostjo, po drugi strani pa je socialno zavedanje, torej v kolikšni meri se zavedamo negativnih oz. pozitivnih reakcij drugih na naše vedenje, negativno povezano z agresivnostjo. Zaključimo lahko, da predvsem sposobnosti procesiranja socialnih informacij omogoča oz. je pogoj za učinkovito posredno agresivnost.

Večina raziskav, na katere smo se opirali pri oblikovanju svojih teoretičnih izhodišč, je vključevala vzorce mlajših oseb, predvsem osnovnošolcev. Raziskav teh konstrukтов v srednjem in poznem mladostništvu ter na odraslih smo zasledili zelo malo,

zato obstaja možnost, da je dinamika odnosov med empatijo, socialno inteligentnostjo in različnimi oblikami agresivnosti v starejši, čustveno, moralno in socialno zrejši populaciji nekoliko drugačna. V naši raziskavi smo se zato usmerili na obdobje srednjega mladostništva, ki je precej manj raziskano. Vsekakor bi bilo smiselno problematiko povezanosti socialne inteligentnosti z agresivnostjo izvesti tudi na odraslih, čeprav deloma to področje že pokrivajo raziskave nasilja na delovnem mestu. V prihodnjih študijah bi bilo v preučevanje odnosa med različnimi oblikami agresivnosti in socialno inteligentnostjo ter empatijo zanimivo vključiti še druge konstrukte, ki bi lahko posredovali v dinamiki teh odnosov, npr. emocionalno inteligentnost, narcisizem ...

V času, ko se tako na šolskem kot tudi delovnem in zasebnem področju poudarja splošen pomen kvalitetnih medosebnih odnosov za življenjsko zadovoljstvo oz. blagostanje, se torej preučevanje povezav med različnimi oblikami agresivnosti na eni strani ter socialno inteligentnostjo in empatijo na drugi strani zdi še kako potrebno in utemeljeno. Ravno poznavanje tako osebnostnih, kognitivnih kot vedenjskih značilnosti agresivnih in sovražnih oseb nam lahko pomaga pri njihovi identifikaciji in s tem tudi pri zaščiti njihovih potencialnih žrtev.

Literatura

- Andreou, E. (2006). Social Preference, Perceived Popularity and Social Intelligence. Relations to Overt and Relational Aggression. *School Psychology International*, 27, 339–351.
- Asarnow, J. in Callan, J. (1985). Boys with peer adjustment problems: Social cognitive processes. *Journal of Counseling and Clinical Psychology*, 53, 80–87.
- Buss, A. H. in Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 452–459.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J. in Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18, 117–127.
- Björkqvist K., Österman K. in Kaukiainen A. (1992). The development of direct and indirect strategies in males and females. V K. Björkqvist in P. Niemelä (ur.), *Of mice and women: Aspects of female aggression* (str. 51–64). San Diego, CA: Academic Press.
- Björkqvist, K., Österman, K. in Kaukiainen, A. (2000). Social intelligence – empathy = Aggression? *Aggression and Violent Behavior*, 5, 191–200.
- Björkqvist, K., Österman, K., Kaukiainen, A. in Lagerspetz, K. M. J. (1999). Concomitants of Physical, Verbal, and Indirect Aggression. *Aggressive Behavior*, 25, 27–41.
- Carrasco, M, Barker, E. D., Tremblay, R. E. in Vitaro, F. (2006). Eysenck's personality dimensions as predictors of male adolescent trajectories of physical aggression, theft and vandalism. *Personality and Individual Differences*, 41, 1309–1320.
- Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, 85.
- Davis, M. H. (1996). *Empathy: A Social Psychological Approach*. Oxford: Westview Press.
- Forrest, S., Eatough, V. in Shevlin, M. (2005). Measuring Adult Indirect Aggression: The Development and psychometric Assessment of the Indirect Aggression Scales. *Aggressive Behavior*, 31, 84–97.

- Garandeau, C. F. in Cillessen, A. H. N. (2006). From indirect aggression to invisible aggression: A conceptual view on bullying and peer group manipulation. *Aggression and Violent Behaviour*, 11, 612–625.
- Guerra, N., Nucci, L. in Huesmann, R. (1994). Moral cognition and childhood aggression. V R. Huesmann (ur.), *Aggressive behavior: Current perspectives* (str. 13–33). New York: Plenum Press.
- Huesmann, R. in Guerra, N. (1992). Differing normative beliefs about aggression for boys and girls. V K. Björkqvist, P. Niemelä (ur.), *Of mice and women: Aspects of female aggression* (str. 77–87). San Diego: Academic Press.
- Kaukiainen, A. (2002). *Social intelligence as a prerequisite of indirect aggression. Some manifestations and concomitants of covert forms of aggression*. Annales Universitatis Turkuensis.
- Kaukiainen, A., Björkqvist, K., Österman, K. in Lagerspetz, K. M. J. (1996). Social intelligence and empathy as antecedents of different types of aggression. V C. F. Ferris in T. Grisso (ur.), *Understanding aggressive behavior in children* (str. 364–366). Annals of the New York Academy of Sciences, vol. 794.
- Kaukiainen, A., Björkqvist, K., Österman, K. in Lagerspetz, K. M. J. in Niskanen, L. (1994). Social intelligence and the use of indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 21, 163–198.
- Kaukiainen, A., Björkqvist, K., Österman, K., Lagerspetz, K., Salmivalli, C., Rothberg, S. in Ahlborn, A. (1999). The relationships between social intelligence, empathy and three types of aggression. *Aggressive Behavior*, 25, 81–89.
- Miller, P. A. in Eisenberg, N. (1988). The relation of empathy to aggressive and externalising/antisocial behavior. *Psychological Bulletin*, 103, 324–344.
- Pakaslahti, L., Asplund-Peltola, R.-L., Keltikangas-Järvinen, L. (1996). Parents' social problem-solving strategies in families with aggressive and non-aggressive boys. *Aggressive Behavior*, 22, 345–356.
- Perry, D. G., Perry, L. C. in Rasmussen, P. (1986). Cognitive social learning mediators of aggression. *Child Development*, 57, 700–711.
- Rubin, K., Bream, L. in Rose-Krasnor, L. (1991). Social problem solving and aggression in childhood. V D. Pepler in K. Rubin (ur.), *The development and treatment of childhood aggression* (str. 219–248). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Silvera, D. H., Martinussen, M. in Dahl, T. I. (2001). The Tromsø Social Intelligence Scale, a self-report measure of social intelligence. *Scandinavian Journal of Psychology*, 42, 313–319.